VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

Skog & Historia

Rapport över kvalitetssäkring av kulturlämningar i Malå sn & kn. Västerbottens län.

Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten
Berit Andersson 2009 Dnr 582/09

Innehåll

Bakgrund 1

Förutsättningar 1

Kartblad 2

23I 2h 2

23I 3h 3

23I 3i 3

23I 3j 4

23I 4h 4

23I 4i 6

23I 4j 6

23I 7h 6

Resultat 6

Utvärdering 7

Referenser 7

Kartbilaga 8

Omslagsbilden visar en välbevarad tjärdal med trärännan kvar.

Bakgrund

Under de år som Skog & Historia bedrevs i Västerbottens län, 1997 – 2007, har ca 14 000 lämningar registrerats. Under dessa år har fornlämningar prioriterats vid granskning. Detta har medfört att antalet möjliga fornlämningar i det återstående materialet, som ej kontrollerats av arkeolog, är ganska lågt.

Under ett flertal år har Västerbottens museum och Skogstyrelsen i Umeå arbetat med att koordinatsätta inventeringsmaterial från papperskartor till digital form och alla markeringar finns i dagsläget som punkter i shape-format. Vi är dock medvetna om att detta förfarande innebär en möjlig felkälla. Socknar med många möjliga fornlämningar har prioriterats samt där inventerarna varit arkeologer eller förvärvat en stor inventeringskompetens. I årets arbete har sentida bebyggelselämningar prioriterats lågt.

År 2009 prioriteras kvalitetsgranskning i Malå socken. Här finns flest antal möjliga fornlämningar och ca 1000 lämningar har aldrig kontrollerats av arkeolog. De inventerare som deltog i Skog & Historia-inventeringen i Malå medverkade under ett flertal år och blev väldigt duktiga. Vid kontroll har deras bedömningar överlag varit korrekta och inprickningarna är av god kvalitet.

Förutsättningar

År 2008 ombads Västerbottens museum att göra en prioritering bland de ca 14 000 lämningar som framkommit inom ramen för projektet Skog & Historia åren 1997 – 2007. Utgångspunkten var att 1000 lämningar skulle granskas per år. Under innevarande år erhölls mindre än hälften av de äskade medlen för granskningsinsatser i länet. Detta innebar att antalet lämningar som skulle granskas blev betydligt lägre än de planerade 1000. Inför granskningen valdes 10 kartblad ut (1:10 000) med ca 300 lämningar. De utvalda kartbladen ligger i Malå sockens södra del.

Bild 1. Rest av en spånhyvel som tillverkats av ett stående träd

Kartblad

Under året har granskningsinsatser gjorts på kartbladen 23I 2h, 23I 3h, 23I 3i, 23I 3j, 23I 4h, 23I 4i, 23I 4j samt 23I 7h (8 kartblad) i Malå socken. Alla kartblad ligger i socknens södra del som gränsar mot Norsjö socken, förutom kartbladet 23I 7h som ligger vid Malå tätort (se kartbilaga).

23I 2h

Det är endast ca 25% av detta kartblad som ligger inom Malå socken (se kartbilaga). Området karaktäriseras av moränmark med mellanliggande myrområden. I nordöst rinner Vormbäcken i nord-sydlig riktning. Lämningar som registrerats härrör främst från utmarksnäringar som tjärdalar, flottningslämningar (bild 3) samt från fäboddrift. Lämningar efter samiskt nyttjande av landskapet syns i de två härdarna samt en barktäkt (bild 2).

Bild 2. Barktäkt i torrfura

Bild 3. Dammvall vid Yttre Kalvträskets utlopp

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Boplats				1
Brott/täkt				1
Dammvall			3	
Flottningsanläggning			2	
Fäbod	6			
Gränsröse			1	
Husgrund historisk tid			6	
Härd	2			
Kemisk industri			4	
Naturbildning med tradition			2	
Röjningsröse			7	
Smideslämning			1	
Övrigt				
Summa	**8**		**26**	**2**

Tabell 1. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 2h

23I 3h

Inom detta kartblad (se kartbilaga) ligger byn Björkås vilken insynades 1822. Den omfattande odlingsverksamheten i den stenbundna marken har resulterat i en mängd stenmurar och odlingsrösen (bild 4, 5). Området har även bebotts av samer under äldre tider vilket visas av de fem härdarna. Övriga lämningar speglar nyttjandet av skogens resurser som tjärdalar, kolbottnar, torvtäkter samt en dammvall. En av tjärdalarna är väldigt välbevarad med trärännan samt verktyg som spade, klubba och såg, kvar. Bland de yngre lämningarna är ett flygfält (övrigt) som användes för skogsgödsling och lövbekämpning i slutet av 1950-talet.

Bild 4. Mycket stort odlingsröse i Björkås

Bild 5. Odlingsrösen i form av stenmurar i Björkås

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Brott/täkt			3	
Brunn/kallkälla			1	
Dammvall			1	
Husgrund historisk tid			5	1
Hägnad			4	
Härd	7			1
Kemisk industri			5	2
Kolningsanläggning			1	
Naturbildning med tradition			2	
Röjningsröse			2	
Smideslämning				1
Träindustri			1	
Övrigt			1	
Summa	**7**		**26**	**5**

Tabell 2. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 3h

23I 3i

Inom kartbladet ligger byarna Rökå samt Rökåberg (se kartbilaga) som insynades som nybyggen 1827 – 1830. Gården Bergås insynades 1872. Runt denna bebyggelse återfinns en stor del av de registrerade lämningarna, främst husgrunder och röjningsrösen. De flesta tjärdalarna ligger i skogsmarkerna utanför byarna. En stor del av de granskade lämningarna har fått bedömningen *Utgår*. Detta gäller dels när lämningen inte gått att återfinna, samt då det framgått av beskrivningen att det inte finns några synliga rester kvar av lämningen.

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Brott/täkt			1	1
Brunn/kallkälla				1
Dammvall			1	
Gränsmärke				1
Gårdstomt				1
Husgrund historisk tid			4	4
Härd	1			
Kemisk industri			5	
Kåtatomt				1
Röjningsröse			3	
Smideslämning				1
Träindustri			1	1
Summa	**1**		**15**	**11**

Tabell 3. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 3i

23I 3j

Endast ca 50% av detta kartblad ligger inom Malå socken (se kartbilaga) och det finns ingen samlad bebyggelse i området. Vid Nordkölen ligger rester efter ett nybygge från början av 1800-talet. Torpet Bjurslätt ligger i Norsjö sn (omedelbart söder om sockengränsen) och här finns rester av tre byggnader vilka övergavs i slutet av 1950-talet. I södra änden av Nordkölen är ett område där det enligt uppgifterna har funnit minst tre kolmilor, i dag är det endast kolet i marken som finns kvar.

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Bro				1
Gårdstomt			1	
Kemisk industri			1	1
Kolningsanläggning			1	
Lägenhetsbebyggelse			3	
Naturbildning med tradition				1
Summa			**6**	**3**

Tabell 4. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 3j

23I 4h

Inom detta kartblad (se kartbilaga) finns fast bebyggelse kvar i Gamla Aspliden samt i Nyborg (bild 8). I Stortjärnliden finns rester av två gårdar med smedja, bagarstuga (bild 6) och en mängd andra husgrunder samt rester av en spånhyvel. Sydväst om Gamla Aspliden ligger en övergiven bebyggelse som i folkmun kallas Nedre Aspliden där de många odlingsrösena innehåller ett stort antal kubikmeter sten (bild 7).

Bild 6. Kvarlämnad järnspis i grund till bagarstuga.

Bild 7. Ansamling av stora odlingsrösen vid Nedre Aspliden

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Brott/täkt			1	
Fossil åker			1	
Husgrund historisk tid			12	2
Kemisk industri			1	
Röjningsröse			10	
Smideslämning			1	
Träindustri			1	
Summa			**27**	**2**

Tabell 5. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4h

Bild 8. Ett stort antal torvhässjor står på en myr väster om Nyborg

23I 4i

Den nuvarande bebyggelsen inom detta kartblad (se kartbilaga) utgörs av byarna Nåda samt Brännberg. Runt byn Nåda har de flesta lämningarna från bebyggelse och tjärframställning registrerats. I Rökån, som löper i nord-sydlig riktning i kartbladets västra del, har en dammvall registrerats.

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Dammvall			1	
Fossil åker				1
Husgrund historisk tid			1	
Kemisk industri			2	
Kolningsanläggning			1	
Smideslämning			1	
Summa			**6**	**1**

Tabell 6. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4i

23I 4j

På detta kartblad har endast en dammvall granskats. Resterande lämningar sparas till kommande år.

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Dammvall			1	
Summa			**1**	

Tabell 7. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4j

23I 7h

Detta kartblad (se kartbilaga) tillhör inte de som valts ut inför årets granskning, utan har tillkommit då det under sommarens fältarbete kom en förfrågan från Länsstyrelsen angående en avverkningsanmälan som berörde Skog & Historia objekt. Det är anledningen till att endast fyra lämningar på detta kartblad granskats.

Lämningstyper	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Kemisk industri			2	
Röjningsröse			2	
Summa			**4**	

Tabell 8. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 7h

Resultat

Totalt har 140 lämningar granskats under året, av dessa har ca 9% utgått. Många av de lämningar som bedömts som *Utgår* är platser där det finns muntliga uppgifter men inga synliga lämningar kvar. Av de 140 lämningarna är 8 nyfynd som ej var registrerade inom Skog & Historia, huvudparten av dessa är odlingsrösen. Bland de granskade lämningarna är endast 16 st (11%) fasta fornlämningar, varav huvudparten är härdar, och 111 st (80%) är övriga kulturhistoriska lämningar.

Kartblad	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår	Summa
23I 2h	8		26	2	36
23I 3h	7		26	5	38
23I 3i	1		15		16
23I 3j			6	3	9
23I 4h			27	2	29
23I 4i			6	1	7
23I 4j			1		1
23I 7h			4		4
Summa	16		111	13	140

Tabell 9. Antal granskade lämningar per kartblad.

Utvärdering

Inför granskningsarbetet hade 10 kartblad med ca 300 lämningar valts ut. Huvudparten av kartbladen ligger i Malå sockens södra del. Av dessa har granskning bedrivits på 8 kartblad varav 6 kartblad kan anses färdiggranskade. Endast enstaka lämningar har granskats på de resterade 2 kartbladen. Totalt har 140 lämningar granskats under 23 fältdagar. I det granskade materialet fanns många bebyggelselämningar av olika slag. Granskningen av dessa tog längre tid än beräknat eftersom ett Svs nr ibland kunde motsvara en hel gårdstomt. Även arbetet med att lägga in lämningarna i FMIS har tagit längre tid än beräknat.

Referenser

Rökåbygdens byaförening: ”Hä ska du vetta å he väijt du”. Boken om Rökåbygden och dess historia.

Kartbilaga

Granskade kartblad

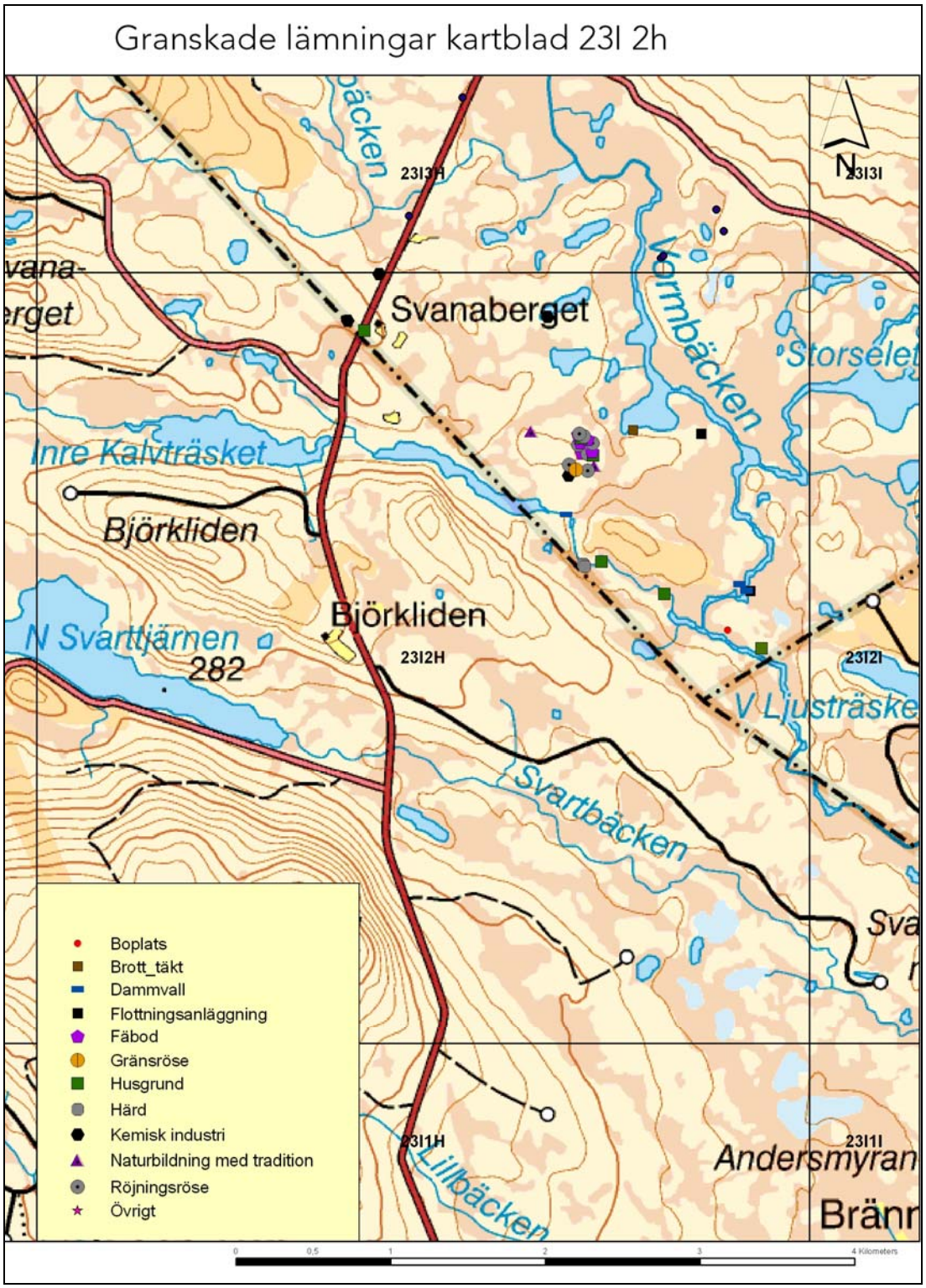
Granskade lämningar kartblad 23I 2h
N
23I3H
23I3I
Svanaberget
Vormbäcken
Storselet
Inre Kalvträsket
Björkliden
Björkliden
N Svarttjärnen
282
23I2H
23I2I
V Ljusträsket
Svartbäcken
23I1H
23I1I
Lillbäcken
Andersmyran
Boplats
Brott_täkt
Dammvall
Flottningsanläggning
Fäbod
Gränsröse
Husgrund
Härd
Kemisk industri
Naturbildning med tradition
Röjningsröse
Övrigt
0
0,5
1
2
3
4 Kilometers

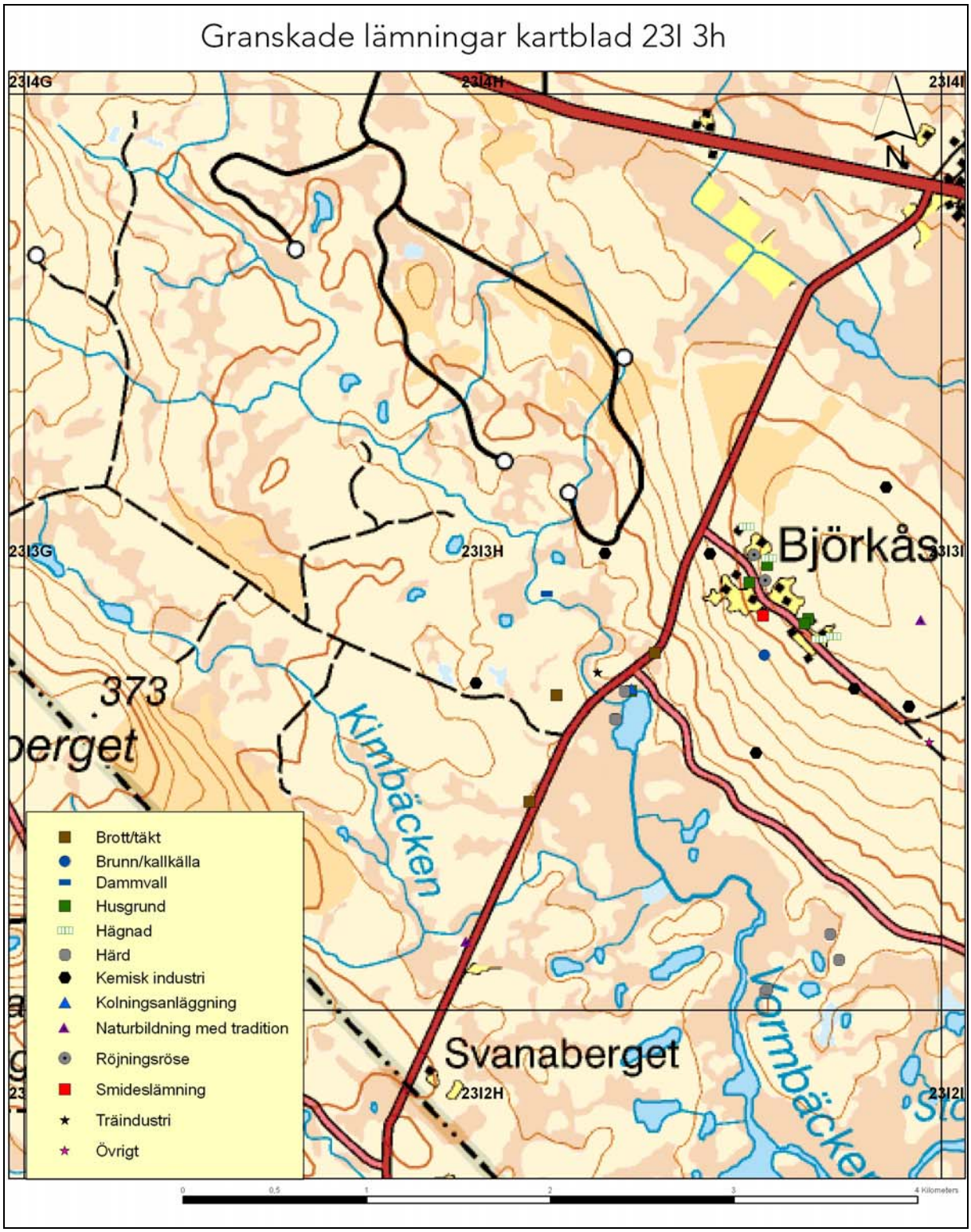
Granskade lämningar kartblad 23I 3h
23I4G
23I4H
23I4I
N
23I3G
23I3H
23I3I
Björkås
373
berget
Kimbäcken
Svanaberget
23I2H
23I2I
Brott/täkt
Brunn/kallkälla
Dammvall
Husgrund
Hägnad
Härd
Kemisk industri
Kolningsanläggning
Naturbildning med tradition
Röjningsröse
Smideslämning
Träindustri
Övrigt
0
0,5
1
2
3
4 Kilometers

Granskade lämningar kartblad 23I 3i

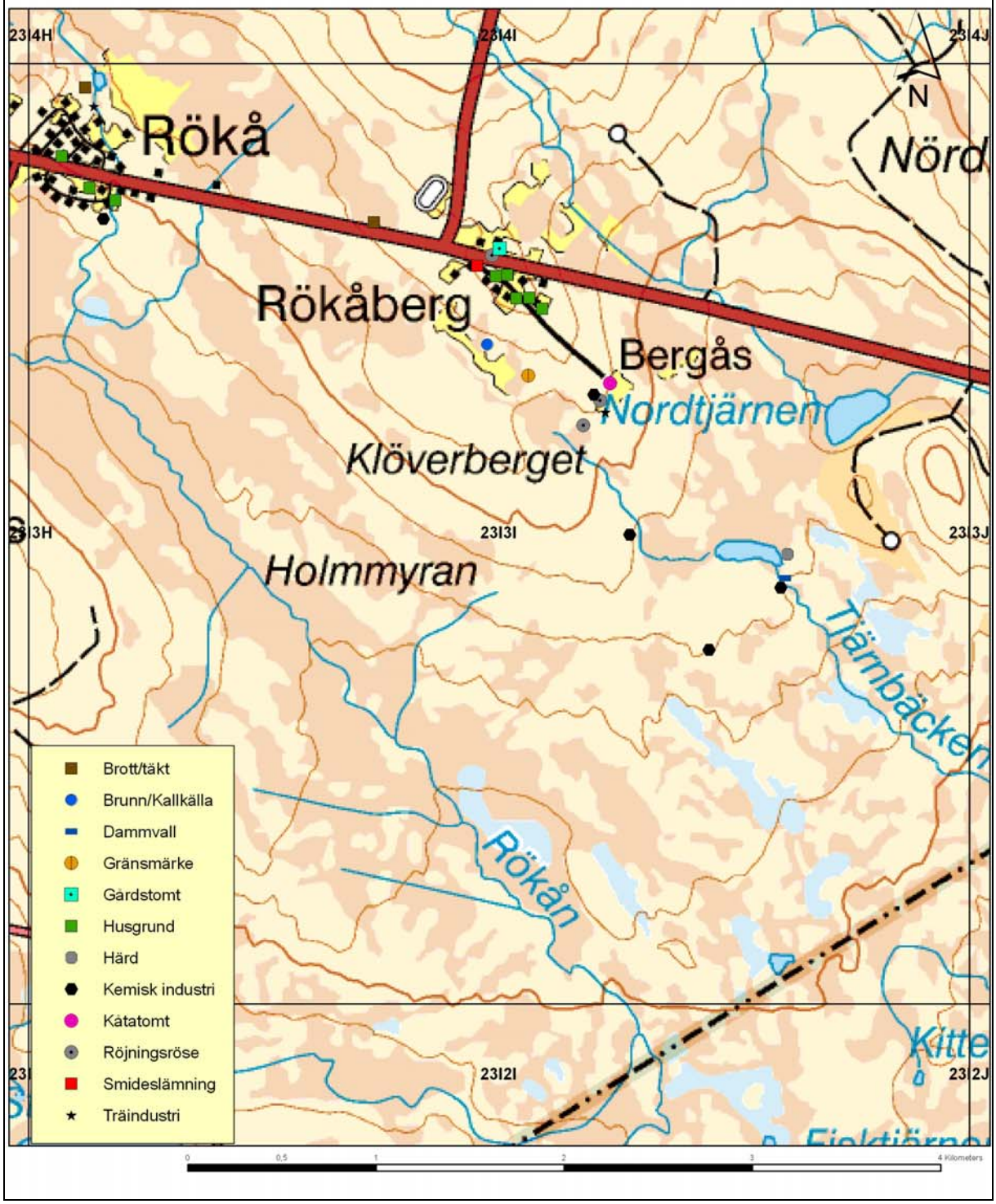

Granskade lämningar kartblad 23I 3j

Granskade lämningar kartblad 23I 4h

Granskade lämningar kartblad 23I 4i

Granskade lämningar kartblad 23I 4j

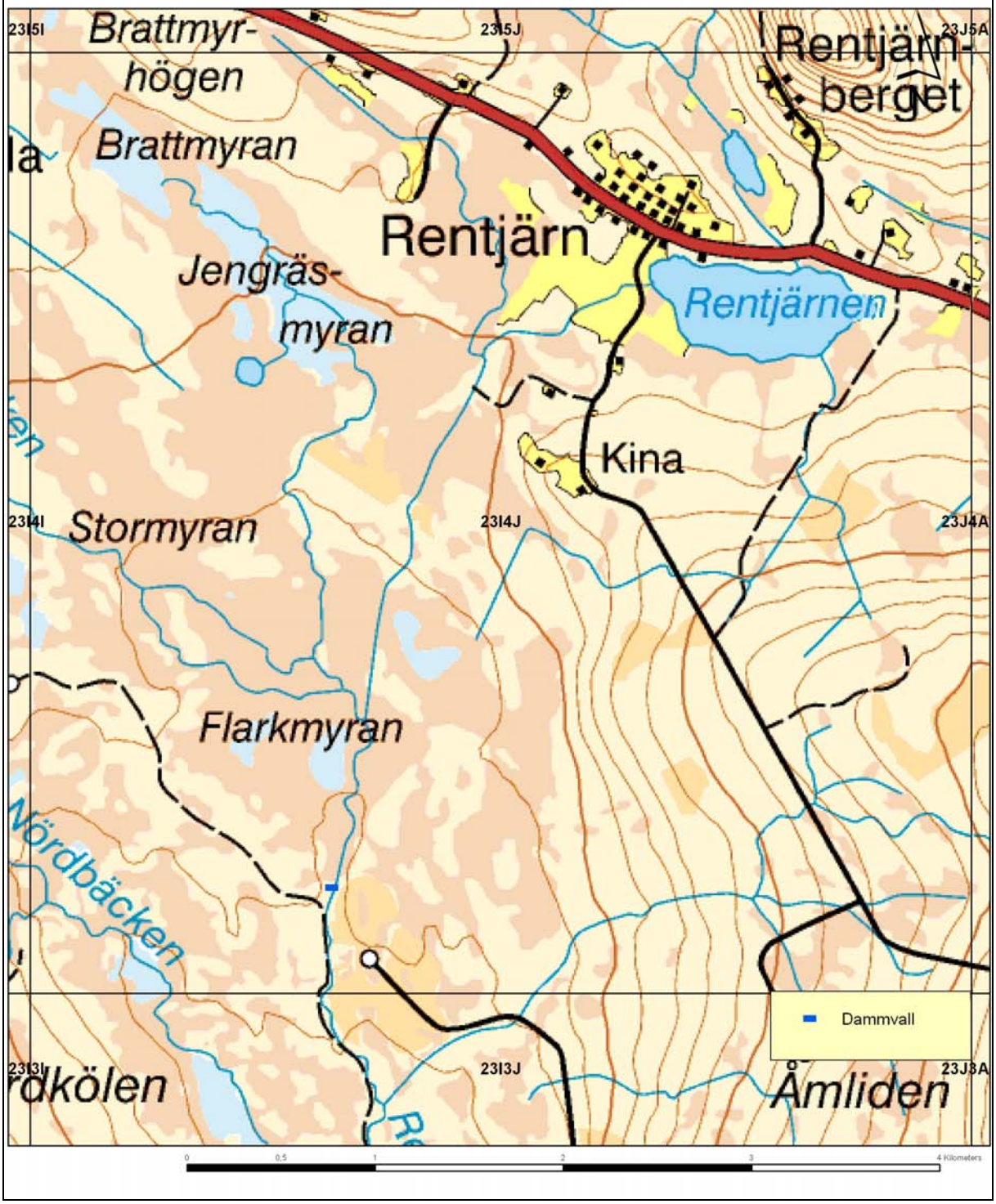

Granskade lämningar kartblad 23I 7h

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vasterbottensmuseum.se
www.vasterbottensmusem.se